

KREDIT VA KREDITLASHNING IQTISODIY MAZMUNI, MOHIYATI VA TURLARI

Komilov Oyatillo Otabek o'g'li

ANDIJON DAVLAT TEXNIKA INSTITUTI

**«Muxandislik iqtisodiyot va boshqaruv» fakulteti «Buxgalteriya hisobi va menejment»
kafedrası «Bank ishi va audit» yo'nalishi 4-kurs 56-22-guruh talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20658010>

Annotatsiya: Mazkur tezisda kredit va kreditlashning iqtisodiy mazmuni, mohiyati hamda ularning tasnifi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Kreditning iqtisodiy tizimdagi o'rnini, uning funksiyalari va kreditlash mexanizmlarining zamonaviy bank amaliyotidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, kredit turlarining tasnifi va ularning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kredit, kreditlash, moliyaviy vositachilik, bank tizimi, foiz stavkasi, kredit turlari, risk, iqtisodiy o'sish.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kredit moliyaviy tizimning muhim instrumentlaridan biri bo'lib, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kredit resurslari korxonalar va aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirish, ishlab chiqarishni kengaytirish hamda investitsion faollikni oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqotning maqsadi kredit va kreditlashning iqtisodiy mohiyatini ochib berish hamda ularning asosiy turlarini tahlil qilishdan iborat. Vazifalar esa kreditning nazariy asoslarini o'rganish, uning funksiyalarini aniqlash va kredit turlarini tasniflashdan iborat. Kredit — bu vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini qaytarishlilik, muddatlilik va to'lovlilik shartlari asosida ma'lum muddatga berish jarayonidir. Kredit iqtisodiyotda moliyaviy resurslarning qayta taqsimlanishini ta'minlaydi va ishlab chiqarish jarayonlarini moliyalashtirishga xizmat qiladi.

Kreditning iqtisodiy mohiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- jamg'armalarni investitsiyaga aylantirish;
- ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz ta'minlash;
- iqtisodiy subyektlarning to'lov qobiliyatini qo'llab-quvvatlash;
- iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish.

Kredit iqtisodiyotda bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi va ular orqali moliyaviy tizimning samarali ishlashi ta'minlanadi. Birinchidan, qayta taqsimlash funksiyasi orqali kredit iqtisodiyotdagi vaqtincha bo'sh turgan moliyaviy resurslarni jamg'armalardan olib, ularni ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqa iqtisodiy tarmoqlar o'rtasida taqsimlaydi. Bu jarayon iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishga xizmat qiladi. Rag'batlantirish funksiyasi kredit mablag'lari orqali ishlab chiqarish jarayonlarini kengaytirish, yangi loyihalarni moliyalashtirish va investitsion faollikni oshirishga turtki beradi. Bu esa iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Nazorat funksiyasi kreditlash jarayonida banklar tomonidan mablag'larning maqsadli va samarali ishlatilishini monitoring qilish orqali amalga oshiriladi. Bu kredit risklarini kamaytirish va moliyaviy intizomni ta'minlashga yordam beradi. Iste'molni kengaytirish funksiyasi kredit orqali aholining xarid qobiliyatini oshiradi va iste'mol talabini kengaytiradi. Natijada ichki bozor rivojlanadi va iqtisodiy faollik yanada kuchayadi.

Kreditlash -tjorat banklari tomonidan kredit mablag'larini mijozlarga ma'lum shartlar asosida ajratish va ularning qaytarilishini ta'minlash jarayonidir. Kreditlash orqali banklar iqtisodiyotdagi bo'sh pul mablag'larini faol investitsion jarayonlarga yo'naltiradi. Kreditlash iqtisodiyotda pul aylanishini tezlashtiradi, ishlab chiqarish hajmini oshiradi va iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kreditlar bir necha mezonlar bo'yicha tasniflanadi va bu ularning

iqtisodiyotdagi qo'llanilish xususiyatlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Birinchi navbatda, muddatiga ko'ra kreditlar qisqa muddatli, o'rta muddatli va uzoq muddatli kreditlarga bo'linadi. Qisqa muddatli kreditlar asosan aylanma mablag'larni to'ldirish uchun berilsa, o'rta va uzoq muddatli kreditlar investitsion loyihalarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi.

Maqsadiga ko'ra kreditlar iste'mol krediti, investitsion kredit, ipoteka krediti va tijorat kreditiga ajratiladi. Iste'mol kreditlari aholining shaxsiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilsa, investitsion kreditlar ishlab chiqarish va biznes loyihalarni rivojlantirishga yo'naltiriladi. Ipoteka kreditlari ko'chmas mulk sotib olish uchun beriladi, tijorat kreditlari esa korxonalarining savdo va biznes faoliyatini moliyalashtiradi. Ta'minlanganligiga ko'ra kreditlar ta'minlangan va ta'minlanmagan kreditlarga bo'linadi. Ta'minlangan kreditlar garov yoki kafolat bilan mustahkamlangan bo'lsa, ta'minlanmagan kreditlar mijozning ishonchligi va kredit tarixiga asoslanib beriladi. Foiz stavkasiga ko'ra kreditlar qat'iy foizli va o'zgaruvchan foizli turlarga ajratiladi. Qat'iy foizli kreditlarda butun muddat davomida foiz stavkasi o'zgarmaydi, o'zgaruvchan foizli kreditlarda esa bozor sharoitiga qarab foiz stavkasi o'zgarib turadi. Subyektiga ko'ra kreditlar jismoniy shaxslarga beriladigan kreditlar va yuridik shaxslarga beriladigan kreditlarga bo'linadi. Jismoniy shaxslar kreditlari aholining shaxsiy ehtiyojlari uchun, yuridik shaxslar kreditlari esa korxonalar va tashkilotlarning biznes faoliyatini moliyalashtirish uchun ajratiladi.

Kreditlash jarayoni iqtisodiyotda muhim rol o'ynab:

- ishlab chiqarish hajmini oshiradi;
- investitsion faollikni kuchaytiradi;
- yangi ish o'rinlarini yaratadi;
- moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi;
- iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Xulosa kredit va kreditlash iqtisodiy tizimning eng muhim va ajralmas tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi hamda iqtisodiyotning uzluksiz rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kredit mexanizmi orqali vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'lari jamg'armalardan iqtisodiyotning real sektoriga yo'naltiriladi, bu esa ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va investitsion jarayonlarning faollashishiga xizmat qiladi. Natijada iqtisodiy subyektlarning moliyaviy imkoniyatlari kengayadi va iqtisodiy o'sish sur'atlari jadallashadi. Kreditning iqtisodiy mohiyati uning asosiy funksiyalarida, ya'ni qayta taqsimlash, rag'batlantirish va nazorat funksiyalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu funksiyalar orqali kredit nafaqat moliyaviy resurslarni samarali harakatga keltiradi, balki iqtisodiy faollikni oshirish, ishlab chiqarishni kengaytirish hamda moliyaviy intizomni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Kreditlash jarayoni esa tijorat banklari faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida iqtisodiyotga qo'shimcha moliyaviy resurslarni kiritish va ularni samarali boshqarishni ta'minlaydi. Bu jarayon banklar tomonidan kredit risklarini chuqur tahlil qilish, mijozlarning to'lov qobiliyatini baholash hamda kredit mablag'laridan maqsadli foydalanishni nazorat qilish orqali amalga oshiriladi. Umuman olganda, kredit turlarining ilmiy asoslangan tasnifi va kreditlash mexanizmlarining to'g'ri tashkil etilishi bank tizimi barqarorligini mustahkamlashga, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishga hamda iqtisodiyotning barqaror va izchil rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining “Kredit axboroti almashinuvi to'g'risida”gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki me'yoriy hujjatlari va yillik hisobotlari.

4. Frederic S. Mishkin – *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Pearson.
5. Peter S. Rose – *Bank Management and Financial Services*. McGraw-Hill.
6. Frederick S. Mishkin – *Macroeconomics and Financial System Studies*.
7. Jahon banki – Global Financial Development Reports.
8. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi – Financial Access Survey.
9. Bank for International Settlements – Banking and Credit Risk Reports.
10. O'zbekiston bank tizimi va kredit siyosatiga oid ilmiy maqolalar va monografiyalar.
11. Mahalliy iqtisodchi olimlarning bank ishi va kreditlash bo'yicha tadqiqot ishlari.
12. Raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalar bo'yicha ilmiy manbalar.